

ĐURĐICA CESAR
Prva gimnazija Varaždin
cesar.djurdjica@gmail.com

Primljeno: 02. 02. 2012.
Prihvaćeno: 28. 02. 2012.

KAKO SU GLASOVALI ŽITELJI VARAŽDINA I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE NA SKUPŠTINSKIM, OBLASNIM I LOKALNIM IZBORIMA OD 1920. DO 1928. GODINE

Tema ovog rada je analiza političkog raspoloženja žitelja grada Varaždina i šireg varaždinskog područja (teritorij bivše Varaždinske županije) u razdoblju od izbora za Konstituantu 1920. godine, te parlamentarnih, oblasnih i lokalnih izbora do 1928. godine.

UVOD

Tijekom Prvoga svjetskog rata, u procesu raspadanja Austro – Ugarske monarhije, hrvatska je politička emigracija (tzv. Jugoslavenski odbor s Trumbićem na čelu) ulagala znatne napore za osamostaljivanjem hrvatskih zemalja, ali je ujedno i kontaktirala vladu Kraljevine Srbije, kojoj se nudilo ujedinjenje i stvaranje zajedničke države.

Pred kraj rata u zemlji je bilo osnovano Narodno vijeće SHS kojem je predsjedavao Anton Korošec, s ciljem da se južnoslavenske zemlje odcijepi iz umiruće Monarhije i pripoje Kraljevini Srbiji. Povijesnom odlukom Hrvatskog sabora 29. listopada 1918. godine o raskidu svih državnopravnih veza Hrvatske s Austro – Ugarskom monarhijom, proglašena je Država Slovenaca Hrvata i Srba, ali ona je 1. prosinca 1918. godine bila pripojena Kraljevini Srbiji, čime je nastalo Kraljevstvo Srba Hrvata i Slovenaca na čelu s dinastijom Karađorđevića. Tim je povodom Varaždinski odbor Narodnog vijeća uputio pozdrav regentu Aleksandru, koji je brzojavom srdačno zahvalio Varaždincima.¹

Nakon rata i ujedinjenja ponovno se počeo buditi stranački život, što se osjetilo i u gradu Varaždinu. S obzirom da je većina starih hrvatskih političkih stranaka

¹ Usp. Đurđica Cesar, *Pregled povijesti Varaždina u prvaj polovici dvadesetog stoljeća*, Franjo Koščec i njegovo djelo, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 13. i 14. studenoga 2008. u Varaždinu, str. 6.

tijekom rata prestala postojati, nastale su nove stranke, u kojima se ponovno aktiviraju bivši političari. Stranke koje su u predratno vrijeme djelovale na području bivše Kraljevine Srbije, uglavnom su ostale iste, jedino što su sad nastojale svoj politički utjecaj proširiti na krajeve pripojene iz bivše Austro – ugarske monarhije. Glavna karakteristika stranačkog života u Hrvatskoj, a prema tome i u Varaždinu, bilo je opredjeljivanje za dvije osnovne političke opcije: federalizam i centralizam. Službena politika novonastale monarhije bila je centralizam i unitarizam, dok je oporba zagovarala federalizam, odnosno poštivanje nacionalnih prava u državi. Suprotstavljanje političkih, tj. stranačkih opcija najbolje se moglo pratiti preko stranačkog tiska zatim preko organiziranja političkih skupova pojedinih stranaka, što je osobito prisutno u gradu uoči izbora, bilo lokalnih, bilo parlamentarnih. Uz mnoštvo problema novostvorene države, od kojih su mnoga diskutabilno riješena, većinom na štetu novopripojenih krajeva, jedan od važnijih je svakako bilo sazivanje Ustavotvorne skupštine (Konstituante), i donošenje ustava.

IZBORI ZA KONSTITUANTU 1920. GODINE

Prvi korak pri donošenju ustava bilo je osnivanje Privremenog narodnog predstavništva 1. III. 1919. godine, koje je u rujnu 1920. godine prihvatilo Zakon o izboru zastupnika u Ustavotvornu skupštinu (Konstituantu). Taj je izborni zakon potpisao regent Aleksandar, a kao datum izbora određen je 28. XI. 1920. godine.

Izborni okruzi u Hrvatskoj i Slavoniji podudarali su se s područjima županija, u Srbiji i Bosni i Hercegovini s upravnim kotarevima i srezovima, u Sloveniji, Dalmaciji, Banatu i Bačkoj sa sudskim okruzima, dok je Crna Gora bila jedan izborni okrug. Gradovi (osim Ljubljane, Zagreba i Beograda, koji su bili izdvojeni kao posebna izborna tijela), bili su uključeni u svoje izborne okruge.

Na svakih 30 000 stanovnika trebao se izabrati po jedan zastupnik, a bilo je određeno da se ukupan broj zastupnika odredi prema popisu stanovništva iz 1910. godine, dakle iz predratnog razdoblja. Kritičari Zakona to su objašnjavali nastojanjem beogradskih vlasti da se Srbiji osigura što veći broj zastupnika, jer je ona u ratovima od 1912. do 1918. godine navodno izgubila milijun i pol stanovnika, pa bi, da je u obzir uzet popis koji je 1920. godine bio proveden na čitavom teritoriju nove države, Srbija imala u Skupštini četrdeset zastupnika manje.² Na taj je način bilo utvrđeno da u Ustavotvornu skupštinu treba izabrati 419 zastupnika. Kod izbora poštivalo se načelo općeg (muškarci s navršenom 21 godinom), izravnog i tajnog glasovanja, a s obzirom da je znatan dio birača bio nepismen, vršilo se gumenim kuglicama koje su se stavljale u određene kutije (žare).³

² „Narodno jedinstvo“, br. 3 od 20. I. 1923. Usp. Josip HORVAT, *Politička povijest Hrvatske*, 2. dio, August Cesarec, Zagreb, 1989., str. 192.

³ Rudolf HORVAT, *Hrvatska na mučilištu* (pretisak), Školska knjiga, Zagreb, 1992., str. 98.

Na izborima za Konstituantu bile su istaknute 23 liste: 22 stranačke i jedna lista nezavisnog kandidata dr. Ante Trumbića.

Na biračkom popisu cijele države bilo je 2 490 576 birača, a na izbore ih je izašlo 1 607 209. U Hrvatskoj (sa Slavonijom i Međimurjem) na biračkom se popisu nalazilo 636 143 birača, a na izbore ih se odazvalo 438 607.⁴

Najviše glasova dobila je Demokratska stranka⁵ - 319 448, i tako osvojila 92 zastupnička mandata. Slijedi je Narodna radikalna stranka (Radikalna stranka)⁶ s 284 575 glasova i 91 osvojenim mandatom. Komunistička stranka dobila je 198 756 glasova i 58 mandata. Hrvatska pučka seljačka stranka⁷ Stjepana Radića bila je četvrta po broju osvojenih glasova – 230 590 i osvojila 50 zastupničkih mandata.

Ostale hrvatske stranke ostvarile su slabije izborne rezultate: Hrvatska zajednica – 64 267 glasova i 11 mandata; Hrvatska pučka stranka 46 599 glasova i 9 mandata; Hrvatska stranka prava – 10 135 glasova i 2 mandata.⁸

S obzirom da je HPSS svoje je kandidate postavila samo u Hrvatskoj i Slavoniji, njihov je izborni uspjeh bio za mnoge iznenađujući.

ŽUPANIJE	GLASOVI	MANDATI
Zagrebačka	61 037	13
Varaždinska	51 932	11
Bjelovarsko – križevačka	51 430	9
Požeška	23 249	5
Ličko – krbavska*	14 577	2
Srijemska	9 882	3
Virovitička	9 762	3
Modruško - Riječka	7 831	3
Grad Zagreb	1 060	1
UKUPNO	230 590	49

Tablica 1. Izborni uspjeh HPSS u Hrvatskoj i Slavoniji 1920.⁹

⁴ R. HORVAT, str. 98.

⁵ Tvorac stranke je bio Svetozar Pribičević, osnovana je na velikom stranačkom skupu 1919. u Sarajevu, a bila je zamišljena kao državotvorna stranka s unitarističkim i centralističkim programom. U stranku ulaze, između ostalih, Pribičevićevi pristaše iz Hrvatsko – srpske koalicije i hrvatski Srbi, a za predsjednika je postavljen Ljuba Davidović – namjera je da on okupi Srbe iz Srbije. Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije* (Hrvatski pogled) P. I. P. Pavičić, Zagreb 1998., str. 106.

⁶ Osnovana 1881., od 1903. Bila je vladajuća stranka u Srbiji. Tu ulogu želi i u Kraljevini SHS na čelu s Nikolom Pašićem. Zagovornica je velikosrpskog programa. MATKOVIĆ, str. 104.

⁷ Nakon izbora stranka mijenja ime u Hrvatska republikanska seljačka stranka.

⁸ R. HORVAT str. 99.

⁹ R. HORVAT str. 99.

* U ličko - krbavskoj županiji za listu HPSS glasovali su i svi pravaši.

IZBORI ZA KONSTITUANTU U VARAŽDINSKOJ ŽUPANIJ I MEĐIMURJU

Kao što je ranije navedeno, izborni okruzi u Hrvatskoj i Slavoniji podudarali su se s područjima županija, koje su postojale na tom području prije ujedinjenja, a Varaždinska je bila najmanja s 2 454 km², i 67 km² koliko je iznosilo područje grada Varaždina.¹⁰ Kad je 1918. godine Međimurje ušlo u sastav Kraljevstva SHS, bilo je pripojeno Varaždinskoj županiji.

U Varaždinskoj županiji i Međimurju, od 94 037 izbornika koliko ih je tada bilo na biračkom popisu, na izbore je izašlo 65 001 birača. Istaknuto je bilo sedam kandidacijskih lista, a najviše glasova, 51 932, dobila je Hrvatska pučka seljačka stranka, i time osvojila 11 (od 13) zastupničkih mandata.

STRANKA	GLASOVI
HPSS	51 932
Demokratska stranka	2 855
Hrvatska pučka stranka	2 463
Hrvatska zajednica	2 330
Komunisti ¹¹	2 096
Socijalisti	2 064
Stranka prava	1 261

Tablica 2. Rezultati izbora u Varaždinskoj županiji i Međimurju 1920.¹²

Na taj su način u Ustavotvornu skupštinu bili izabrani: Stjepan Radić, dr. Juraj Krnjević, dr. Stjepan Ortner, Pavao Matica, Blaž Šalamon, Vinko Lovreković, Franjo Vrtar, Rudolf Herceg, Stjepan Dombaj, Franjo Pancer i Juraj Žnidarić – svi s liste HPSS –a, te dr. Hinko Krizman (Demokratska stranka) i dr. Velimir Deželić ml. (Hrvatska pučka stranka).¹³

¹⁰ Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Reakcije Varaždinaca na ukinuće Varaždinske županije 1922. i posljedice tih promjena, Monografija 800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009., str. 285. - 298.

¹¹ Komunisti i socijalisti su najviše glasova dobili od rudara i tvorničkih radnika, osobito u Ivancu, Mačkovcu, Svibovcu, Varaždinskim Toplicama, Konjščini itd. (Narodno jedinstvo od 31. III. 1923.)

¹² R. HORVAT, str. 104; *Slobodno građanin*, br. 65 od 6. XII. 1920.

¹³ R. HORVAT, str. 104 - 105.

Narode! Izbornici!

**U nedjelju 14. novembra 1920. u 10 sati
pr. pod. u prostorijama gostione „k Vujčeku“
držat će Demokratska Stranka**

**VELIKU
IZBORNU SKUPŠTINU.**

**Na skupštini će govoriti ministar za agrarnu
reformu g. dr. HINKO KRIZMAN i ministar
i. s. g. dr. EDO LUKINIĆ.**

Demokrate! Izbornici! Dodžite svi na skupštinu!

Narodna tiskara, Varaždin.

ODBOR.

Kat. br. 122

Predizborni plakat Demokratske stranke¹⁴

U gradu Varaždinu protivnici centralizma su najviše nade polagali u Hrvatsku zajednicu s dr. Albertom Bazalom, povjerenikom za prosvjetu i vjere u Zagrebu, kao nositeljem, a uz njega su na izbornoj listi bili, između ostalih, varaždinski gradonačelnik Vjenceslav Podgajski, dr. Ante Magdić, odvjetnik, te dr. Adolf Uršić urednik *Slobodnog građanina*.¹⁵ Oštrica njihove predizborne kampanje bila je usmjerena prvenstveno protiv dr. Hinka Krizmana, političara s liste Demokratske stranke, kojemu se osobito zamjeralo to što je na području kotara Varaždin, kao ministar agrarne reforme, pred same izbore počeo dijeliti imanja vlastelina Bombellesa, Kuševića, Festetića i drugih¹⁶. I zaista, dr. Krizman je, zahvaljujući agrarnoj reformi, na svim skupštinskim izborima: 1920., 1923., 1925. i 1927. godine, osigurao mandat, a u gradu Varaždinu najveću podršku imao je od Srba, činovnika agrarnog ureda, i protekcionasa beogradske vlade.¹⁷

Međutim, zajedničari u Varaždinu nisu dobili nijedan mandat. Njihov se neuspjeh tumačio prvenstveno potezom pravaša, koji su u zadnji čas na izbore izaš-

¹⁴ Magdalena LONČARIĆ, Politički i stranački život Varaždina 1861. - 1941. (katalog izložbe).

¹⁵ Slobodni građanin, br. 64 od 27. XI. 1920.

¹⁶ Tvrđnja lista je da su demokrati na području Varaždinske županije najviše glasova dobili ondje gdje se „dijelila zemlja šakom i kapom, a bogme i drva, a to je znak da to nisu bili slobodni glasovi, nego glasovi dani iz ličnog interesa, bolje rekuć, to su bili kupljeni glasovi...“ pri čemu se osobito prozivaju žitelji Vinice, Martijanca, Ludbrega, Hrašćana, Sv. Jurja itd. - *Slobodni građanin*, br. 65 od 6. XII. 1920. str. 1; *Narodno jedinstvo* br. 3 od 20. I. 1923.

¹⁷ *Narodno jedinstvo*, isto mjesto.

li sa svojom listom i tako oduzeli Hrvatskoj zajednici 1261 glas. Vjeruje se, da bi u protivnom dr. Hinko Krizman ostao bez svog mandata.¹⁸

Bez obzira na 11 mandata koje je HRSS osvojio u Varaždinskoj županiji, ni jedan izabrani zastupnik nije bio stanovnik grada Varaždina. Jedini Varaždinac u Ustavotvornoj skupštini bio je projugoslavenski političar dr. Hinko Krizman, kojega su protivnici optuživali da je nezainteresiran za probleme Varaždina i njegov razvoj.¹⁹

Ostala naselja **varaždinskog kotara** većinom glasova izjasnili su se za HPSS.

VARAŽDIN	HPSS	Demokrati	HPS	Hrv.zajed.	Komunisti	Socijalisti	Pravaši
Grad	122	337	75	678	173	105	152
Kotar	5 222	659	496	216	95	95	114

Tablica 3. Izborni rezultati za uže varaždinsko područje 1920.²⁰

Varaždinski list „Slobodni građanin“ u svom 65. broju od 6. XII. 1920., komentirajući izborne rezultate, tvrdi da su sve hrvatske stranke (osim Radićeve) očekivale bolji ishod i da su rezultati iznenađujući.

Nakon izbora u Beogradu je za 12. XII. 1920. sazvana Ustavotvorna skupština – Konstituanta, ali bez izabranih zastupnika Hrvatske republikanske seljačke stranke i Hrvatske stranke prava, koji su tako izbjegli polaganje prisege kralju. Konstituanta sada nije imala 419 nego 367 zastupnika, pa su u novu vladu uključeni samo demokrati i radikali, a njima su se kasnije pridružili zastupnici Jugoslavenske muslimanske organizacije (JMO) i Slovenske ljudske stranke (SLS). Uoči izglasavanja ustava, Ustavotvornu skupštinu napustili su zastupnici hrvatskih stranaka (Hrvatska zajednica, Hrvatska pučka stranka), Bunjevci, Slovenska ljudska stranka i još neke stranke, koje počinju negirati zakonitost Skupštine. Takva je krmja skupština 28. VI. 1921. prihvatila centralistički Vidovdanski ustav sa 223 glasa za i 35 protiv.

Na temelju Ustava 1922. godine donesena je *Uredba o administrativnoj podjeli zemlje*, kojom je Kraljevina SHS bila je podijeljena na 33 oblasti, a stare su županije u Hrvatskoj i Slavoniji bile ukinute. Područje Hrvatske je podijeljeno na Zagrebačku, Karlovačku, Osječku i Vukovarsku oblast, a dosadašnji glavni grad Hrvatske, Zagreb, izgubio je vodeći politički položaj i izjednačen je s ostalim sjedištima oblasti. Veći dio Varaždinske županije bio je uključen u Zagrebačku oblast, dok

¹⁸ Narodno jedinstvo od 31. III. 1923, br. 13.

¹⁹ M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, 285. - 298.

²⁰ Narodno jedinstvo, od 20. I. 1923., br. 3.

je Međimurje postalo dio Mariborske oblasti. Na taj je način grad Varaždin od političkog, gospodarskog i kulturnog središta županije, postao provincijski grad Zagrebačke oblasti. No *Uredba* nije u potpunosti stupila na snagu, a prvi (i jedini) izbori za oblasne skupštine bit će održani tek 1927. godine.

POLITIČKA PREVIRANJA U VARAŽDINU TIJEKOM LOKALNIH IZBORA 1920. - 1924.

Treba, naravno, istaknuti da su Varaždinci izašli na izbore i prije biranja zastupnika u Ustavotvornu skupštinu. Naime, već 27. III. 1920. godine održali su se izbori za gradsko zastupstvo – prvi put u novoj državi. Od 3 593 građana koji su imali biračko pravo, na izbore je izašlo 2 499 birača (69%), koji su većinom od 1534 glasa listi Nezavisnog građanstva (Hrvatska zajednica, HSP, HPS) s Hubertom Gogerom kao nositeljem, osigurali osamnaest mandata, dok je „Pribičević – Krizmanova“ Demokratska stranka (Milan Kučenjak kao nositelj) dobila 496 glasova, a Socijalisti (Leopold Kovačević) 469 glasova, čime su obje stranke osvojile po šest mandata u gradskom zastupstvu. S liste pobjedničke stranke u gradsko su zastupstvo ušli, između ostalih, Hubert Goger, Vjenceslav Podgajski, Josip Milković, Hinko Moses, Franjo Pust, Janko Kenfelj, Nikola Pečornik, Vjekoslav Halužan i drugi.²¹ Tada je za gradonačelnika bio izabran Vjenceslav Podgajski s liste Nezavisnog građanstva. Međutim, nakon krize gradske vlasti, izazvane stranačkim borbama, ali i gospodarskim problemima, poslije novih izbora 1924. godine, Podgajski je podnio ostavku, pa je Varaždin u prosincu 1924. godine, umjesto demokratski izabranog gradonačelnika, dobio od vlade nametnutog komesara Dragutina Perka.²²

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU 1923. GODINE

Novim je izborima za Narodnu skupštinu prethodila kriza dotadašnje koalicijske demokratsko – radikalske vlade, koja je završila ostavkom iste 3. XII. 1922., godine te uspostavom homogene radikalske vlade već 16. XII. 1922. godine. Mandator nove vlade ponovno je bio Nikola Pašić. On je slijedećeg dana raspustio Narodnu skupštinu i za 18. III. 1923. godine raspisao izbore za nove narodne zastupnike. Izborni okruzi podudarali su se s onima koji su bili utvrđeni za prošlih izbora, tj. zastupnička mjesta bila su podijeljena prema političkim i upravnim granicama iz vremena prije nastanka Kraljevine SHS, s obzirom da sustav podjele na oblasti još nije profunkcionirao²³, ali novost je bila u tome da je

²¹ Slobodni građanin br. 26 od 27. III. 1920. (posebno izdanje).

²² Hrvatsko jedinstvo br. 45 od 13. XII. 1924.

²³ Tako će biti i na izborima 1925. i 1927.

Izbornici i izbornice!

U ime 27. ožujka bit ćete pozvani, da vršite svoju građansku dužnost i da glasujete za ljude, kojima će se povjeriti uprava nad nakom građanskom imovinom.

Kako demokrati i socijalisti blizvo rade, da se dodepuju gradske uprave i da onda samovoljno s građanskom imovinom upravljaju, to Vas u Vašem vlastitom interesu pozivamo, da bezuvjetno glasujete za listinu

nezavisnog građanstva,
kojoj je nosioc građanin i obrtnik

HUBERT GOGER,
(Oblik glasovnice)

II.
Hubert Goger

U ime svojih **neokvalifikanih i čistim političkim** prijatelja, koji su u prošlosti i koji pozivaju građanstvo i ostali saopćavaju, da su oni da sada, a ostali svoj.

U ime svojih **neokvalifikanih i čistim političkim** prijatelja, koji su u prošlosti i koji pozivaju građanstvo i ostali saopćavaju, da su oni da sada, a ostali svoj.

Naši kandidati jesu slijedeći:

1. Hubert Goger, stolarići obrtnik	9. Nikola Kirinić, bazar	17. Miro Dobit, pekar	25. August Šok, mesar i obrtnik
2. Vukoslav Peđačković, električar	10. Dr. Nikola Peterek, obrtnik	18. Herzer Herman, pivara majstorski	26. Jelis Hrašćak, pekar
3. JIPP Vrank, lokomotiv	11. Petar Zgrabac, iznajma	19. Klement Ljudevit, iznajmači čaravak	27. Marko Horvat, mašar vin. i posjednik
4. Janko Šuš, gradski uprnik	12. Dr. Rudolf Šimovica, obrtnik	20. Andrija Kralica, vinodar	28. Marko Kabanec, rovanjski Pava iznajmač i Vardolomaj
5. Janko Mikšević, posjednik	13. Karel Jasić, mesar i obrtnik	21. Franjo Mikšević, krojač	29. Dr. Ferdo Kalazar, obrtnik i posjednik
6. Miro Križ, trgovac	14. Viktorov Matulac, bazar	22. Ivo Plišak, posjednik, trgovac	30. Dr. Ferdo Kalazar, obrtnik i posjednik
7. Franjo Pili, trgovac	15. Andrija Šuš, rovanjski obrtnik	23. Gostoji Franjo, posjednik	31. Dr. Para Magdić, obrtnik i posjednik
8. Miro Križ, trgovac	16. Franjo Šuš, rovanjski obrtnik i mesar i obrtnik	24. Janko Kalar, posjednik, Vardolomaj	

Ne nasljedajte stoga
razumne, blagorodne i klevetama, već odlučno ustrijete uz nezavisno građanstvo, koje je do sada svegdeje potpuno poraženo i poraženo i demoralizirano.

Onaj koji može za listinu **br. 2** na čelu s **Hubertom Gogorom**, jer tim ćete najbolje posvjedočiti, da vam na srcu leži ne samo naš mili starodrevni grad Varaždin, već ćete posvjedočiti, da vam je ozbiljno stalo, da uopće trijezni i nesobitni ljudi preuzmu u svoje ruke upravu u čitavoj našoj jedinstvenoj državi, koja se samo socijalisti i demokratski ljudi skoro do potpunog rasula.

Da živi naš starodrevni grad Varaždin -- da živi mila nam Hrvatska!
Da živi naša mlada Jugoslavija!

Izborni odbor nezavisnog građanstva.

Predizborni plakat za listu Nezavisnog građanstva²⁴

svaki izabrani narodni zastupnik predstavljao 40 000 stanovnika (a ne 30 000 kao prije), pa se, prema tome, za Narodnu skupštinu sada trebalo umjesto 419 birati 312 zastupnika. U obzir su opet uzeti podaci iz predratnog popisa stanovništva, a ne oni iz 1920. godine, koji su bili službeno objavljeni 31. I. 1921. godine. Hrvatska je na taj način bila oštećena, jer je prema novom popisu imala više stanovnika nego prema popisu iz 1910., dok je za Srbiju vrijedilo obrnuto.²⁵

Na izborima 18. III. 1923. godine Pašićevi su radikali dobili 562 213 glasa, odnosno 108 mandata, HRSS dobila je 473 733 glasa, odnosno 70 mandata, Demokratska stranka dobila je 400 342 glasa ili 51 mandat, zatim slijedi Slovenska

²⁴ Magdalena LONČARIĆ, Politički i stranački život Varaždina 1861. - 1941. (katalog izložbe), str. 17.

²⁵ To je bilo iz istih razloga kao i kod prošlog izbornog zakona – Srbija se još nije oporavila od gubitaka u prošlim ratovima, pa bi imala manji broj zastupnika da su uzeti podaci iz 1921.

ljudska stranka s 21 mandatom, dok su ostale stranke dobile mnogo slabije izborne rezultate. Prema tome, u Srbiji su najveći broj glasova dobili pašićevci, u Hrvatskoj radićevci, a Sloveniji pristaše Antona Korošca, a to je bio najbolji pokazatelj raspoloženja naroda u Kraljevini SHS prema centralizmu i unitarizmu.

Najveće iznenađenje izbora bio je uspjeh HRSS i Stjepana Radića i njegovih 70 mandata, osobito zato što je na izbore izašao samostalno. To je u prvom redu bila posljedica političkog pritiska i uopće ozračja neslobode koja je bila prisutna osobito u hrvatskom području, pa su svi koji su bili nezadovoljni političkom i gospodarskom situacijom, svoje su glasove dali HRSS.

ŽUPANIJE	GLASOVI
Zagrebačka	83 130
Varaždinska	70 814
Bjelovarsko-križevačka	63 841
Požeška	35 844
Ličko–krbavska	18 635
Srijemska	30 866
Virovitička	35 648
Modruško - Riječka	22 335
Grad Zagreb	6 735
UKUPNO	376 927

Tablica 4. Izborni rezultat za HRSS 1923. u Hrvatskoj i Slavoniji²⁶

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU 1923. GODINE U VARAŽDINSKOJ ŽUPANIJI

Uoči izbora, u Županiji varaždinskoj i Međimurju objavljeno je osam izbornih lista:

1. lista: Socijalisti, nositelj je Vilim Haramina iz Zagreba
2. lista: Pravaši (frankovci), nositelj dr. Ljudevit Šolc
3. lista: Demokrati, nositelj dr. Hinko Krizman

²⁶ R. HORVAT, str. 159. - 160.

4. lista: Pučkaši (Hrvatska pučka stranka), nositelj dr. Velimir Deželić ml. iz Zagreba

5. lista: Komunisti (Nezavisna radnička partija Jugoslavije)²⁷, nositelj Viktor Krok iz Varaždina

6. lista: Hrvatska republikanska seljačka stranka, nositelj Stjepan Uroić iz Repušnice

7. lista: Narodni sporazum („nezavišnjaci“), nositelj dr. Živko Bertić iz Zemuna

8. lista: Invalidska lista, nositelj Eugen Riedl²⁸

Hrvatska se zajednica na ovim izborima nije uključila u izbornu natjecanje, pa je nastala borba za glasove zajedničara. Vodstvo Hrvatske zajednice donijelo je odluku da njeni pristaše u svim izbornim okruzima, osim u Županiji varaždinskoj i Međimurju, trebaju svoje glasove dati HRSS, jer je to zahtijevao interes tadašnje hrvatske politike.

Što se tiče Županije varaždinske i Međimurja, simpatizeri zajedničara trebali su svoje glasove dati nezavisnoj listi s nositeljem dr. Živkom Bertićem, a o čemu je bio postignut sporazum s vodstvom HRSS-a. Naime, glasovi zajedničara u Varaždinskoj županiji nisu bili nužni Radiću za povoljan izborni rezultat, dok bi s druge strane podrška zajedničara nezavisnoj listi Živka Bertića pomogla rušenju Hinka Krizmana.²⁹ Međutim je u Varaždinu ova odluka dovela do zbunjenosti pristaša Hrvatske zajednice, a neki su smatrali da bi ipak trebalo podržati pravaše.

Uoči izbora, tisak je također upozoravao invalide da ne nasjedaju na invalidsku listu čiji je nositelj bio Eugen Riedl, za kojeg se tvrdilo da je Mađar koji živi u Hrvatskoj, a ne zna hrvatski jezik, te da dosada ništa nije učinio za invalide, a uz to je i pribičevičevac!

Na izbore u Županiji varaždinskoj i Međimurju izašlo je 79 893 birača (od 97 597 koji su imali biračko pravo), dakle 81,8% birača. Oni su se u većini izjasnili za listu HRSS-a s nositeljem Stjepanom Uroićem, dok je Krizmanova lista (Demokratska stranka) bila druga s 3 350 osvojenih glasova. Ostale liste dobile su znatno manju podršku birača na širem području Varaždina i Međimurja.

²⁷ Osnovana 1923. kao pokušaj legalizacije djelovanja zabranjene komunističke partije

²⁸ Narodno jedinstvo br. 8 od 24. II. 1923.

²⁹ Narodno jedinstvo od br. 9, 3. III. 1923.

STRANKA	NOSITELJ	GLASOVI
HRSS	Stjepan Uroić	70 814
Demokratska stranka	dr. Hinko Krizman	3 350
Hrvatska stranka prava	dr. Ljudevit Šolc	1 620
Hrvatska pučka stranka	dr. Velimir Deželić ml.	1 303
Narodni sporazum	dr. Živko Bertić	1 175
Komunisti (Nezavisna radnička partija Jugoslavije)	Viktor Krok	871
Stranka invalida	Eugen Riedl	454
Socijalisti	Vilim Haramina	396

Tablica 5. Rezultati izbora 1923. u Varaždinskoj županiji i Međimurju:³⁰

Na području kotara Varaždin izborni rezultati izgledali su ovako: nadmoćno najveći broj glasova dobila je HRSS – 6 985, dok je nezavisna lista dr. Bertića dobila 1 154 glasova. Slijedila je Krizmanova lista br. 3, tj. demokrati, s 592 glasa, zatim pravaši s 167 glasova, pučkaši (Hrvatska pučka stranka) 125 glasova, a sve su ostale liste dobile znatno manje glasova (tablica 6).

HRSS je najviše glasova dobila na biračkim mjestima općine Vidovec – 1 649, zatim u općini Biškupec – 1 444 glasa, dok je najmanje glasova dobila u općini Jalžabet – 628 glasa.

Drugo mjesto po broju osvojenih glasova na području kotara Varaždin, koje je dobila lista br. 7 (dr. Bertić), svakako je posljedica dogovora između Hrvatske zajednice i vodstva HRSS da zajedničari svoje glasove prepuste Bertiću, a ne HRSS-u, s obzirom na to da je Stjepan Radić bio siguran u pobjedu u ovoj izbornoj jedinici, pa mu glasovi zajedničara nisu bili potrebni. Ovakav dogovor trebao je onemogućiti dr. Hinku Krizmanu dobar rezultat i veći broj mandata za njegovu izbornu listu.

³⁰ R. HORVAT, str. 159. - 160.

općina	glasač. mj.	izborne liste							
		1	2	3	4	5	6	7	8
Biškupec	Biškupec	3	68	4	11	19	409	27	8
	Kneginec	-	6	6	21	-	552	1	1
	Sv. Ilija	12	31	25	37	9	483	5	8
	ukupno	15	105	35	69	28	1444	33	17
Jalžabet	Jalžabet	-	9	107	12	9	421	16	4
	Poljana G.	-	3	2	-	6	207	2	-
	ukupno	-	12	109	12	15	628	18	4
Križov- ljan - Cestica	Cestica	5	1	46	6	8	434	6	6
	Radovec	2	0	5	-	1	312	7	1
	ukupno	7	1	51	6	9	746	13	7
Petrijanec	Petrijanec	1	-	8	1	4	644	7	4
	Sračinec	12	4	148	7	4	504	6	4
	ukupno	13	4	156	8	8	1148	13	8
Šemovec	Šemovec	-	2	12	-	3	304	4	-
	Bartolovec	-	2	6	2	4	390	4	1
	ukupno	-	4	18	2	7	694	8	1
Vidovec	Vidovec I	1	2	27	18	12	620	4	4
	Vidovec II	1	1	2	2	6	468	10	2
	Radovan	1	-	4	5	4	561	5	1
	ukupno	3	3	33	25	22	1649	19	7
Vinica	Vinica	1	27	99	-	4	427	5	3
	Marčan	4	11	91	3	6	249	6	2
	ukupno	5	38	190	3	10	676	11	5
sveu- kupno		43	167	592	125	99	6985	1154	49

Tablica 6. Rezultati izbora 1923. u mjestima kotara Varaždin³¹

U gradu Varaždinu situacija je drukčija. Najviše glasova – 959 - dobila je 2. izborna lista, tj. pravaši (Hrvatska stranka prava), dok je Demokratska stranka s Krizmanom kao nositeljem (lista br.3) dobila 350 glasova. HRSS (6. lista) bila je tek na trećem mjestu s 272 dobivena glasa u Varaždinu. Najmanje glasova dobila je 8. lista (Invalidi) sa samo 25 glasova.

³¹ Narodno jedinstvo, isto mj.

(Predizborni plakat HSP) ³²

glasačko mj.	1.lista	2.lista	3.lista	4.lista	5.lista	6.lista	7.lista	8.lista
I.	15	276	88	28	10	28	64	3
II.	9	232	123	23	11	47	31	8
III.	6	221	64	13	16	135	26	10
IV.	7	230	75	23	8	62	29	4
ukupno	37	959	350	87	45	272	150	25

Tablica 7. Rezultati izbora 1923. u gradu Varaždinu³³

Ako usporedimo izborne rezultate dobivene u kotaru Varaždin s rezultatima dobivenim u svim ostalim kotarevima u našem izbornom okrugu, rezultati su bili slijedeći:

³² Magdalena LONČARIĆ, *Politički i stranački život Varaždina 1861. - 1941.* (katalog izložbe), str. 18.

³³ Narodno jedinstvo br. 12, od 24. III. 1923.

Županija varaždinska i Međimurje	izborne liste							
	1.	2	3	4	5	6	7	8
grad i kotar Varaždin	80	1126	982	212	144	7257	265	66
ostali kotarevi	396	1620	3350	1303	871	70814	1175	454

Tablica 8. Usporedba rezultata izbora 1923. godine u kotaru Varaždin (s gradom) i ostalim kotarevima³⁴

Na temelju provedenih izbora u našem izbornom okrugu za Narodnu skupštinu je bilo izabrano devet kandidata HRSS-a: nositelj liste Stjepan Uroić, zatim Stanko Miklaužić iz Završja za kotar Zlatar, Franjo Pancer (Hrastovec) za kotar Prelog, Franjo Vrtar (Novigrad) za kotar Ivanec, Stjepan Dombaj (Petrijanec) za kotar Varaždin, Blaž Šalamun (Novo Selo) za kotar Ludbreg, dr. Stjepan Ortner (Zagreb) za kotar Krapinu, Nikola Srdović (Zaklepica) za kotar Pregradu, i Juraj Žnidarić (Nedelišće) za kotar Čakovec.

Deseti zastupnik za izborni okrug Županija varaždinska i Međimurje bio je dr. Hinko Krizman, nositelj liste br. 3 (Demokratska stranka), pa je tako i ovaj put on bio jedini Varaždinac u Narodnoj skupštini.

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU 1925. GODINE

Narodna skupština izabrana 1923. godine nije dugo opstala. Nakon pada Davidovićeve vlade 16. X. 1924. i uspostave nove Pašić – Pribičevićeve vlade, Narodna je skupština bila raspuštena, te su se raspisali izbori za 8. II. 1925. godine.

Odmah je bilo jasno da će nova vlada započeti politiku snažnog pritiska na oporbene stranke, osobito na HRSS, jer je Radić počeo rad na intenzivnom širenju narodnog pokreta, čijim je postao predvodnikom, a političku agitaciju širio je i među Hrvatima na području Dalmacije, Bosne i Hercegovine, te Bačke. Uz to, nakon izbora 1923., Radić je otišao u inozemstvo, gdje je pokušao zainteresirati strane državnike za težak položaj Hrvatske. Zbog toga je bilo izgledno da će vlasti tu stranku nastojati eliminirati iz političkog života zemlje. I zaista, 1. I. 1925. bilo je objavljeno priopćenje u kojem se HRSS i njezin predsjednik Stjepan Radić optužuju za „*tuđinsku protuđržavnu komunističku propagandu*“³⁵, te je na njih primijenjen *Zakon o zaštiti države i Obznana*. Zatim je uslijedilo senzacionalističko uhićenje Stjepana Radića i vodstva stranke³⁶, a suđenje je diglo na noge čitavu oporbu, i to ne samo u Hrvatskoj. Naime, oglasili su se i Davidović, Korošec i

³⁴ Narodno jedinstvo, isto mj.

³⁵ J. HORVAT, str. 290.

³⁶ Bio je pronađen u Seljačkom domu, u skloništu u kojem je pokušao obaviti pripreme za predstojeće izbore. Uz njega uhićeni su V. Maček, J. Predavac, S. Košutić, A. Košutić i J. Krnjević.

Spaho. Sve je odjeknulo i izvan granica zemlje. Zbog svega toga Nikola Pašić je odlučio da će HRSS-u ipak dozvoliti izlazak na izbore, pa su se, samo nekoliko dana prije izbora, na brzinu počele potvrđivati liste kandidata HRSS-a.

Uoči izbora došlo je do razlaza unutar Demokratske stranke između Ljube Davidovića i Svetozara Pribičevića. Davidović je, naime, bio sklon sporazumu sa Stjepan Radićem, a Pribičević, koji se tome protivio, istupio je iz stranke sa svojim pristašama, i osnovao Samostalnu demokratsku stranku – SDS (1924.), koja će se približiti Pašiću i progoniti Stjepana Radića i HRSS-a. Vodeći varaždinski demokrat dr. Hinko Krizman, opredijelio se za Pribičevića, a oporbeni list *Narodno jedinstvo* tada kritizira „Pribičević – Krizmanovu demokratsku stranku“³⁷.

Izbori su, dakle, bili održani 8. veljače 1925., a izbornu je pobjedu iznijela Radikalna stranka sa 1 040 492 glasa, odnosno 142 osvojena zastupnička mandata. Pribičevićeva Samostalna demokratska stranka³⁸ osvojila je 22, a Davidovićeva Demokratska stranka 37 mandata, Slovenska ljudska stranka 20, Jugoslavenska muslimanska organizacija 15, itd. HRSS, koja je tek nekoliko dana prije izbora dobila pravo da izađe sa svojom listom i čiji je predsjednik i u vrijeme izbora bio u zatvoru, osvojila je 67 zastupničkih mandata, dakle samo tri manje nego za prošlih izbora. To je bio izvanredan uspjeh.

ŽUPANIJE	GLASOVI
Zagrebačka	83 096
Varaždinska	73 948
Ličko – krbavska	13 928
Bjelovarsko - križevačka	64 959
Požeška	38 379
Virovitička	35 045
Modruško - riječka	22 935
Srijemska	5 648
grad Zagreb	16 299
UKUPNO	354 273

Tablica 9. Izborni rezultat za HRSS 1925. u Hrvatskoj i Slavoniji³⁹

³⁷ Narodno jedinstvo, br. 1 od 21. V. 1925.

³⁸ Samostalna demokratska stranka uglavnom ima podršku Srba iz Hrvatske.

³⁹ R. HORVAT, str. 230. - 231.

Poslije izvršenih izbora oglasio se predsjednik Demokratske stranke Ljuba Davidović kritizirajući postupak kojim su oni provedeni, tvrdeći da su izbori sramota za državu, jer da je na birače bio vršen nezakoniti pritisak, a da iza svega stoji Svetožar Pribičević.

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU 1925. U VARAŽDINSKOJ ŽUPANIJI I GRADU VARAŽDINU

Uoči izbora i na području Varaždinske županije osjećao se veliki politički pritisak, osobito na pristaše HRSS-a, s obzirom da je ovaj izrazito poljoprivredni kraj u velikom postotku podržavao Stjepana Radića.

Vlasti su svim silama nastojale spriječiti predaju izbornih listina HRSS-a, ali i ostalih stranaka, osim liste SDS-a, odnosno dr. Hinka Krizmana. *Narodno jedinstvo* opisuje kako su oporbenjaci krajem prosinca 1924. g. pokušavali predati sudu dvije izborne liste: jednu s nositeljem Blažom Šalamonom kao glavnu, a drugu, čiji je nositelj bio župnik Matica iz Mađareva, kao sporednu, pri čemu su vlasti na sve moguće načine nastojale spriječiti njihovu predaju.⁴⁰

Izgleda da dr. Krizman nije bio, s obzirom na sveukupno raspoloženje seljačkog svijeta, siguran uoči izbora, da bi mogao osvojiti zastupnički mandat, kojeg je do sad dobivao prvenstveno zbog agrarne reforme. Stoga je počeo vršiti reviziju agrarne reforme, tako što je oduzimao već dodijeljenu zemlju onima koji su mu se iznevjerili – ili je samo postojala sumnja u to – a tu su zemlju tada dobivali drugi. Tako je npr. u Vidovec 8. II. 1925. došao Stevo Stojanović, predstavnik agrarne direkcije iz Zagreba, i proglasio da se po odluci Županijskog agrarnog ureda u Varaždinu oduzme zemlja „tom i tom seljaku, jer da je ovaj nije dobro održavao“, a sve se to provodilo bez saslušavanja svjedoka, a odluka je postajala pravomoćna u roku od 24 sata.⁴¹

Slična je situacija bila i u općini Jalžabet, gdje su Krizmanovi ljudi izradili popis onih kojima se dodijeljena zemlja mora oduzeti zbog toga što „*nisu dovoljno obrađivali dodijeljenu im zemljište ili da ga imaju previše*“, a odluka je bila donesena samo na temelju prijave, a bez svjedoka (*odluka Agrarnog ureda br. 701/1925.*). Iako su se oštećeni žalili, žalba im je bila odbijena. Agrarni je ured također donio odluku o oduzimanju zemlje svim radićevcima, pa je na taj način nekoliko stotina korisnika agrarnog zemljišta ostalo bez njega. Na sličan je način na području Martijanca agrarno je zemljište bilo oduzeto ratnoj udovici Genovevi Mičuda, a spominju se slični primjeri iz Vrbanovca i drugih mjesta.⁴²

⁴⁰ *Narodno jedinstvo*, br. 13 od 13. VIII. 1925. g.

⁴¹ *Narodno jedinstvo* br. 14 od 20. VIII. 1925.

⁴² Isto.

Oporba je išla tako daleko u kritici Krizmanove kampanje, da su čak optužili njegove pristaše na biračkim mjestima I i II u Vidovcu za krađu glasačkih kuglica koje su iz Trumbićeve kutije premjestili u Krizmanovu. Slične pritužbe stigle su s birališta Svibovec I i Svibovec II u kotaru Novi Marof, s birališta Jalžabet, a također i s međimurskih birališta te su prijave o tome slane nadležnim sudskim organima.⁴³

Kao što je ranije bilo rečeno, Pašić je na kraju ipak dozvolio HRSS-u izlazak na izbore, a rezultat na području Županije varaždinske i Međimurja bio je slijedeći: od 105 077 izbornika koliko je imao taj izborni okrug, na izbore je izašlo 86 733 birača, koji su najviše glasova dali HRSS – 73 948 glasova.

STRANKE	GLASOVI
HRSS	73 948
Samostalna demokratska stranka	9 222
Hrvatska pučka stranka	2 171
Hrvatska stranka prava	352
Demokratska stranka	276

Tablica 10. Rezultati izbora 1925. u Županiji varaždinskoj i Međimurju⁴⁴

Dakle, usprkos raznih oblika opstruiranja, HRSS je dobio nadmoćnu većinu, dok je SDS daleko zaostala s 9 222 glasa.

Narodni zastupnici s liste HRSS s područja Varaždinske županije i Međimurja bili su: Juraj Žnidarić, Juraj Antolić, Pavao Dombaj, Stanko Miklaužić, Franjo Pancer i Tomo Baburić.

Također su bili izabrani još i članovi Hrvatske zajednice dr. Ante Trumbić, dr. Ivan Krajač i dr. Ladislav Polić, koji su se kandidirali na listi HRSS-a, dok je s liste Samostalne demokratske stranke bio izabran dr. Hinko Krizman, ponovno jedini građanin Varaždina koji je dobio skupštinski mandat. On je također po drugi put je postao ministar agrarne reforme, i funkciju je iskoristio da dovrši agrarnu reformu⁴⁵.

U gradu Varaždinu Krizmanova je lista (SDS) na sva četiri birališta dobila ukupno 586 glasova, dok su Davidovićeви demokrati dobili 90 glasova. Lista dr.

⁴³ Isto.

⁴⁴ R. HORVAT, str. 230; *Narodno jedinstvo* br. 37 od 15. IX. 1927.

⁴⁵ M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, 285. - 298.

Trumbića, tj. HRSS, dobila je ukupno 1003 glasa, pravaši (HSP) su dobili 182 glasa, a pučkaši (HPS) 101 glas.⁴⁶

HRSS je sada prvi put dobila većinu glasova u gradu Varaždinu, što je svakako u vezi s činjenicom da su se na listi te stranke nalazili i zajedničari, prije svega dr. Trumbić.

Protiv izbora dr. Krizmana gradski je zastupnik dr. Adolf Uršić uputio žalbu Narodnoj skupštini (u potpunosti je prenosi list *Narodno jedinstvo*), tvrdeći da je ovaj falsifikatima dobio skupštinski mandat, te da su izbori protekli u ozračju potpune neslobode i nečuvenog terora.⁴⁷

BORBE ZA LOKALNU VLAST U VARAŽDINU 1925.GODINE

Dana 25. X. 1925. Varaždinci su ponovno izašli na izbore za zastupnike u gradskom zastupstvu. Kandidiralo se 150 građana na pet izbornih lista.

IZBORNE LISTE	GLASOVI	MANDATI
Demokrati	337	5
Radikali	182	3
HSS	618	9
Podgajski („privrednici“)	122	2
Hrvatski izborni blok (HZ i HSP)	728	11

Tablica 11. Rezultati izbora za gradsko poglavarstvo⁴⁸

Najviše je glasova osvojio Hrvatski izborni blok, ali ipak ne dovoljno da dobi većinu u gradskom zastupstvu, za što bi mu trebalo 16 mandata.

Svoju su listu kod ovih izbora istaknuli i radikali. Radilo se o novoj političkoj stranci, koja je nastala pod utjecajem povjesničara dr. Milana Šufflaya, a nazvana je Hrvatska radikalna stranka⁴⁹, dok je u Varaždinu i Hrvatskom zagorju djelovala kao Narodna radikalna stranka. Svoje je stavove iznosila preko tjednika *Podravska oblast*⁵⁰, čiji urednik je bio dr. Radoslav Kiš – Šaulovečki. Ta se stranka na lokalnoj razini sporazumjela s HSS-om. Glavni cilj stranke bilo je osnivanje

⁴⁶ *Narodno jedinstvo* br. 5 od 3. II. 1927.

⁴⁷ *Narodno jedinstvo* br. 5 od 18. VI. 1925.

⁴⁸ *Narodno jedinstvo* br. 24 od 29. X. 1925.

⁴⁹ Šufflay je u borbi protiv samostalnih demokrata (Pribičević) bio sklon povezati se čak i Pašićevim radikalima. Protivnici ove političke opcije u Varaždinu simpatizere ove stranke zovu tzv. novopečenim radikalima.

⁵⁰ *Podravska oblast* tiskana je u tiskari Bogdana Svobode.

Podravske oblasti koja bi obuhvaćala bivšu Varaždinsku županiju, Međimurje i Prekomurje, a čije bi sjedište bilo u Varaždinu, koji je u prošlim vremenima bio političko, gospodarsko i kulturno središte, a prema novom oblasnom sustavu bio je gotovo potpuno zaboravljen. Nastojanje za ponovnom afirmacijom Varaždina i podsjećanje na njegovu kulturu i povijest, vremenski se poklopilo, između ostalog, i s osnutkom Varaždinskog gradskog muzeja 1925. g., kao rezultat zalaganja Muzealnog društva i profesora Krešimira Filića!⁵¹ Zato, kad je Radoslav Kiš – Šaulovečki iznio na sjednici gradskog zastupstva Varaždina 7. XII. 1925. g. prijedlog o osnivanju Podravske oblasti, svi su ga zastupnici, čak i oni koji su bili sumnjičavi glede ishoda⁵², podržali.⁵³ No, Beogradska je vlada taj prijedlog odbacila.

SITUACIJA POSLIJE SPORAZUMA RADIĆ – PAŠIĆ 1925.

Uspjeh Radićeve stranke, usprkos progonima i raznim pokušajima da se stranka uništi, primorao je Pašića na politički zaokret: Radiću, koji je još bio u zatvoru, ponudio je suradnju, koju je ovaj prihvatio, nadajući se da bi sudjelovanjem vladi možda postigao bolje uvjete za Hrvatsku. Radić je nakon toga bio oslobođen iz zatvora, a s njime također i ostali istaknuti članovi stranke. Potpisan je sporazum kojim je formirana nova radikalno – radićevska vlada, u kojoj će Radić nešto kasnije dobiti resor ministra prosvjete.

Ovaj je politički preokret stranke, koja je do sad imala ulogu predvodnika borbe za nacionalne interese, u Hrvatskoj izazvao pravi politički potres, i mnogi oporbenjaci su zamjerali Radiću ono što su smatrali političkom trgovinom. Rezultati toga vidjeti će se na vrlo uskoro, na slijedećim izborima. Hrvatska zajednica će se raspasti, a nezadini bivši članovi, zajedno s nezadovoljnicima iz HSS-a⁵⁴ osnovali su Hrvatsku federalističku seljačku stranku početkom 1926. g.

OBLASNI IZBORI 23. SIJEČNJA 1927.

Prema Vidovdanskom ustavu iz 1921. Kraljevina SHS bila je podijeljena na 33 oblasti, što je konačno bilo regulirano *Uredbom o administrativnoj podjeli zemlje* potpisanoj u travnju 1922.⁵⁵ Oblasti su bile tako uređene da je na čelu stajao veliki župan kao nositelj poslova državne uprave, imenovan od kralja, na prijedlog ministra unutrašnjih poslova. Zakonodavnu vlast za pojedinu oblast vršila je oblasna skupština, i ona je uz oblasni odbor bila nositelj lokalne samouprave.

⁵¹ M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, 285. - 298.

⁵² Mirko NEUDORF, HSS, dr. Ljudevit Šolc, HSP.

⁵³ Podravska oblast, br. 12 od 12. XII. 1925.

⁵⁴ HSS – novo ime stranke. Priznavši Vidovdanski ustav Radić se odrekao republikanstva.

⁵⁵ Narodna skupština je 1922. donijela Zakon o izboru organa oblasne, sreske i općinske samouprave.

S obzirom da se HRSS od početka protivila ovakvoj podjeli države, smatrajući da je na štetu hrvatskih krajeva, slijedio je niz prosvjeda, pa i krvavih incidenata⁵⁶. Do realizacije oblasne samouprave ipak je trebalo počekati još pet godina, jer su izbori za oblasne skupštine bili provedeni tek 23. siječnja 1927. godine.

Situacija u Hrvatskoj uoči novih izbora bila je prilično složena. Na hrvatskoj se političkoj sceni još početkom 1926. pojavila nova stranka - Hrvatska federalistička seljačka stranka (HFSS) s dr. Ivanom Lorkovićem na čelu, te Trumbićem, kao jednim od značajnijih članova vodstva stranke, dok je Hrvatska zajednica prestala djelovati.

Bilo je isto tako očito da je Stjepan Radić imao dosta glasnu, iako ne previše brojnu, oporbu, kao posljedicu priznavanja ustava i ulaska u Pašićevu vladu, u kojoj je bio ministar prosvjete. Tu je funkciju zadržao i u Uzunovićevoj vladi, ali je nakon rekonstrukcije iste, u svibnju 1926. g., izgubio ministarsku fotelju.

Na oblasnim je izborima Hrvatska seljačka stranka, u tzv. prečanskim krajevima dobila ukupno 260 mandata⁵⁷, dok su Radikali dobili 140, Samostalna demokratska stranka 89, Slovenska ljudska stranka 83 itd.

U Zagrebačkoj oblasti, dio koje je bila i Varaždinska županija, većinu mandata dobila je HSS – 70 od mogućih 80 mandata, dok je Samostalna demokratska stranka dobila 3 mandata, koliko i Hrvatska federalistička seljačka stranka, Nezavisna radnička partija 2, a Hrvatska stranka prava dobila je 1 mandat.⁵⁸

Na temelju izbornih rezultata počele su se formirati oblasne skupštine. Oblasna skupština Zagrebačke oblasti započela je radom 22. II. 1927. g., a za predsjednika je bio izabran dr. Vladko Maček, dok je potpredsjednik bio Andrija Pancretić, seljak iz Gaja kod Vrbovca. U oblasnom odboru od osam članova, osim Stjepana Radića, bili su, između ostalih, August Košutić, Josip Predavec, dr. Juraj Krnjević, te Stjepan Košutić. U pozdravnom brzojavu kralju isticalo se da Zagrebačka oblast obuhvaća „...starodrevnu tisućljetnu županiju varaždinsku i gotovo posvećena isto tako staru i slavnu županiju zagrebačku, te velik dio pradaćne županije križevačke...“⁵⁹

⁵⁶ Npr. u lipnju 1922. na Plitvicama prigodom izleta Hrvatskih sokola (J. HORVAT, 236. str.).

⁵⁷ U Zagrebačkoj oblasti 70 od 80, u Osječkoj 59 od 77, u Dubrovačkoj 10 od 12 mandata itd. (R. HORVAT str. 329.).

⁵⁸ R. HORVAT, str. 329.

⁵⁹ R. HORVAT, str. 334. - 335.

PODRUČJE VARAŽDINSKE ŽUPANIJE I MEĐIMURJA⁶⁰, TE GRADA I KOTARA VARAŽDIN KOD OBLASNIH IZBORA 1927.GODINE

Gradske oporbene novine *Narodno jedinstvo* uoči izbora pozivale su Varaždince da izađu na izbore, kako bi se pokušalo spriječiti još veće zlo koje bi centralizam, bez oblasnih autonomija, mogao prouzročiti. Hrvatska federalistička seljačka stranka, Hrvatska stranka prava i Hrvatska pučka stranka dogovorile su zajednički izlazak na izbore u gradu Varaždinu, čineći Hrvatski izborni blok⁶¹. Novine su pozivale građane da gumene kuglice spuste u kutiju broj 4 s nositeљem liste Josipom Košićem, posjednikom i obrtnikom, te njegovim zamjenikom trgovcem Nikolom Kesegijem, naglašavajući da se glasujući za ovu političku opciju birači izjašnjavaju protiv centralizma.

Tijekom predizborne kampanje teške su riječi padale na račun Pribičevićeve „jugoslavensko – srpske stranke“ (SDS), ali jednako se oštro napadala i HSS, i to zbog Radićevog političkog zaokreta.⁶² Na području cijele Varaždinske županije na oblasne izbore je izašlo 64 701 birača od ukupno 107 373, koliko ih je bilo na biračkom popisu. Na izbore u kotaru Varaždin izašlo je 6 436 birača od ukupno 10 959, dok je u gradu Varaždinu od 2 689, birača na izbore izašlo 1 048 birača. Na području županije nadmoćno najveći broj glasova osvojila je HSS, koja je dobila najviše glasova i u kotaru Varaždin, iako je u odnosu na izbore za Narodnu skupštinu 1925. g. taj broj bio za 246 glasova manji nego tada.⁶³ Građani grada Varaždina najveći su broj glasova dali HFSS (Hrvatska federalistička seljačka stranka).

Neizlazak velikog broja birača na izbore, prema pisanju Narodnog jedinstva posljedica je Radićeve politike nakon 1925., tj. popuštanje oštice HSS-a prema Beogradu, a to je, prema žestokim napisima u oporbenom tisku, bio glavni razlog što su Pribičevićevi demokrati (SDS) na području Varaždinske županije dobili čak tri mandata.⁶⁴

Na oblasne izbore na području Varaždinske županije s Međimurjem s posebnim kandidacijskim listama izašli su i tzv. novopečeni radikali⁶⁵, i to vrlo

⁶⁰ Iako je područje Međimurja službeno uključeno u Mariborsku oblast, novine daju rezultate izbora u Varaždinskoj županiji i Međimurju (*Narodno jedinstvo* br. 4 od 27. I. 1927.)

⁶¹ Krajem 1926. g. kad su bili raspisani oblasni izbori, HFSS je objavila proglas o samostalnom izlasku na izbore.

⁶² *Narodno jedinstvo* br. 3, od 20. I. 1927.

⁶³ 1925. g. - HRSS ima 618 glasova, a na oblasnim izborima 1927. g. 372 glasa.

⁶⁴ *Narodno jedinstvo* br. 4 od 27. I. 1927.

⁶⁵ Protivnici tako nazivaju pristaše Narodne radikalne stranke u Varaždinu – prema pisanju *Narodnog jedinstva* - ta je stranka nastala ne iz uvjerenja, već ih je na osnivanje navodno prisilila „viša sila da se sklone u organizaciju koja je jedina pomoću Pašićeve slike mogla spašavati građane od mržnje, osvete i često stranačkog sadizma vladajućih demokrata u Varaždinu!“ (*Narodno jedinstvo* br. 17 od 10. IX. 1925.); oporbni tisak ih još naziva “žandarski radikali” – usp. bilješku 46.

optimistično, tvrdeći da imaju sigurno na tisuće glasova, jer da je njihove izborne skupštine uvijek posjećivalo mnoštvo oduševljenih pristaša. Tako se za izbornu skupštinu koja je bila održana u Varaždinu 15. I. 1927. tvrdilo da je bila izuzetno posjećena od čak 500 simpatizera. To se međutim nije potvrdilo izbornim rezultatima, gdje su dobili 600 glasova na području čitave županije, odnosno 145 u gradu Varaždinu.⁶⁶

Oblasni su izbori u gradu Varaždinu protekli u znaku velikog nezadovoljstva, jer je kratko vrijeme prije izbora, 12. I. 1927. gradsko zastupstvo bilo raspušteno, nakon što je gradonačelnik Ivo Kovačević bio razriješen dužnosti, te je uspostavljen (opet!) komesarijat na čelu s žandarmerijskim potpukovnikom Dušanom Dragojlovićem. Oporba je za to krivila radićevce, jer da su srušili gradski proračun, nakon čega je uslijedila kriza gradske vlasti.⁶⁷ Ovo se raspoloženje Varaždinaca odrazilo na rezultate izbora u Varaždinu.

STRANKE	KOTAR VARAŽDIN (bez grada)	GRAD VARAŽDIN	ŽUPANIJA VARAŽDINSKA I MEĐIMURJE
Narodna radikalna stranka (tzv. „novopečeni radikali“)	81	145	600
Hrvatska seljačka stranka	4205	372	47 455
Samostalna demokratska stranka	1254	482	6 567
Hrvatska federalistička seljačka stranka*	-	610	2 190
Hrvatska stranka prava	233	-	1 537
Hrvatska pučka stranka	431	-	4 028
Socijalisti	130	33	840
Nezavisni radnici (komunisti)	102	-	741
Udruženje privrednika	-	-	572
Klub Nikića	-	-	171

Tablica 12. Rezultati oblasnih izbora 1927. za kotar i grad Varaždin i usporedba s cijelom županijom⁶⁸

⁶⁶ *Narodno jedinstvo*, br. 5, od 3. II. 1927.

⁶⁷ *Narodno jedinstvo*, br. 2 od 13. I. 1927.

⁶⁸ *Narodno jedinstvo*, br. 4, od 27. I. 1927.

* HFSS, HSP i HPS u gradu Varaždinu izašli su zajednički na izbore.

IZBORI ZA NARODNU SKUPŠTINU 1927.

Sredinom lipnja 1927. bila je raspuštena Narodna skupština i raspisani su izbori za novu Skupštinu, a oni su se održali 11. IX. 1927. godine, nakon burne predizborne kampanje, tijekom koje su oporbene stranke bile izvrnute raznim oblicima progona.

Nastojeći proširiti utjecaj izvan hrvatskih prostora, HSS je na ove izbore išla s nazivom Narodna seljačka stranka,⁶⁹ a zabranjena Komunistička partija postavila je svoju listu s nazivom Republikanski savez radnika i seljaka. Važno je napomenuti da su na ovim izborima raniji ogorčeni politički protivnici Stjepan Radić i Svetozar Pribičević, bili u oporbi.

Na izbore, na kojima je trebalo izabrati 315 narodnih zastupnika, izašlo je oko 63%, odnosno 2 294 352 birača, koji su najviše glasova dali radikalima (Narodnoj radikalnoj stranci) - 734 122 glasa, pa su oni tako dobili 112 zastupnička mandata.⁷⁰ Radićeva stranka (Narodna seljačka stranka) dobila je 381 370 glasova ili 61 mandat, koliko je dobila i Demokratska stranka s 375 789 glasova. Samostalna demokratska stranka dobila je 202 127 glasova i 23 mandata, itd.⁷¹

Hrvatski blok, koji čini Hrvatska federalistička seljačka stranka, Hrvatska stranka prava i dio bivše Hrvatske zajednice, dobila je 48 626 glasova i 2 mandata i to samo u Zagrebu.

Na ovim izborima Radikali su dobili 31 mandat manje nego 1925. g. (1925. - 143 mandata; 1927. - 112 mandata), čime su profitirali Davidovićeви demokrati sa 61 mandatom u odnosu na 37 iz 1925. godine.

Pad se osjetio i kod Radićevaca (Narodna seljačka stranka) – 61 mandat, u odnosu na 67 na izborima 1925. godine.

Međutim, ukupno gledajući, u Narodnoj se skupštini nije dogodio nikakav politički preokret. No, nakon izbora započelo je političko približavanje Svetozara Pribičevića i Stjepana Radića, koje će rezultirati stvaranjem Seljačko – demokratske koalicije 10. XI. 1927. godine.

⁶⁹ Ovaj pokušaj nije uspio, jer se politička agitacija u Srbiji sprečava čak silom. (J. Horvat, 327. str.).

⁷⁰ Od toga 505 735 glasova, i 95 mandata ide Radikalnoj stranci (tzv. vladini radikalima), a 195 039 glasova ili 17 mandata radikalnim disidentima (pašićevci), J. Horvat, isto mj.

⁷¹ J. HORVAT, str. 327, R. HORVAT, str. 352.

ŽUPANIJE	GLASOVI
Zagrebačka	63 299
Varaždinska	46 858
Ličko – krbavska	12 673
Bjelovarsko - križevačka	42 981
Požeška	24 004
Virovitička	15 907
Modruško - riječka	17 465
Srijemska	16 377
grad Zagreb	3 507
UKUPNO	243 071

Tablica 13. Izborni rezultati HSS na izborima za Narodnu skupštinu 1927. u Hrvatskoj i Slavoniji⁷²

IZBOR ZA NARODNU SKUPŠTINU 1927. GODINE U VARAŽDINSKOJ ŽUPANIJI I MEĐIMURJU

Na izbore 11. IX. 1927. godine izašlo je 71 007 birača ili oko 66%, od ukupno 106 443,⁷³ koliko ih je bilo na biračkom popisu te godine. Od tog broja za HSS, koja je na ovom području istaknula tri liste s Krnjevićem, Košutićem i Pasarićem kao nositeljima, glasovalo je najviše birača - ukupno 46 858, međutim, to je za 37% manje nego na parlamentarnim izborima 1925. godine.

STRANKE	NOSITELJI	GLASOVI
1. HSS	dr. Juraj Krnjević	17 114
2. HSS	dr. Stjepan Košutić	16 699
3. HSS	prof. Josip Pasarić	13 045
Hrvatski blok	dr. Aleksandar Horvat	5 294
Samostalna demokratska stranka	dr. Hinko Krizman	8 099
Hrvatska pučka stranka	dr. Janko Šimrak	4 478
Socijalisti	Vilim Haramina	1 400
Nezavisni radnici (komunisti)	Kamilo Horvatin	1 173

Tablica 14. Izborni rezultati na području Varaždinske županije s Međimurjem 1927.

Na temelju dobivenih glasova, za Narodnu skupštinu bili su izabrani: dr. Juraj Krnjević, dr. Stjepan Košutić, prof. Josip Pasarić, Juraj Antolić, Stjepan Kukelj,

⁷² R. HORVAT, str. 355. – 357.

⁷³ Narodno jedinstvo od 15. IX. 1927., br. 37.

Jakov Jelašić, Milan Podhraški, dr. Ivan Krajač i Stjepan Valjevec s liste HSS-a (Narodna seljačka stranka).⁷⁴

Naselja varaždinskog kotara (bez grada Varaždina) također su najviše glasova dali HSS-u: prva lista HSS-a s nositeljem dr. Jurjem Krnjevićem dobila je nadalesko najviše glasova, 4 534, što govori u prilog činjenici da je seljak iz varaždinske okolice još uvijek najviše povjerenja imao u tu stranku, i u nju polagao najveću nadu za rješavanjem osnovnih problema na selu.

Na drugom mjestu, ali s upola manje glasova, slijedi SDS, što je pokazatelj još uvijek jake političke agitacije Krizmanovih simpatizera.

Bir. Mj.	HSS 1.	HSS 2.	HSS 3.	SDS	Hrv. blok	Hrv. pučka str.	Socijal.	Radi-kali	Demok. str.	Nezav. radnici
Biškupec	255	15	7	166	29	161	7	5	10	42
Kneginec	357	10	6	23	6	15	1	11	18	2
Sv. Ilija	293	12	4	7	7	104	5	13	8	1
Jalžabet	115	6	8	186	89	1	1	5	2	1
Poljana G.	184	4	-	96	42	1	-	5	1	1
Cestica	362	3	1	87	9	26	-	5	4	-
Radovec	250	3	1	34	3	62	-	-	-	-
Petrijanec	413	6	-	63	9	51	5	44	3	6
Sračinec	283	5	3	215	24	13	75	24	3	-
Šemovec	132	25	6	85	17	5	1	2	-	14
Bartolovec	298	4	5	61	16	5	1	-	-	6
Vidovec	701	16	2	79	19	50	3	43	33	3
Radovan	447	2	-	31	5	13	1	-	1	-
Vinica	268	4	-	212	3	35	3	4	1	1
Marčan	176	-	-	199	2	10	-	-	1	-
UKUPNO	4 534	115	43	2 144	280	552	103	161	85	77

Tablica 16. Rezultati skupštinskih izbora 1927. godine u mjestima kotara Varaždin⁷⁵

⁷⁴ R. HORVAT, str. 357.

⁷⁵ Narodno jedinstvo, isto mj.

POLITIČKA PREVIRANJA U GRADU VARAŽDINU UOČI, ZA VRIJEME I NAKON IZBORA ZA NARODNU SKUPŠTINU 1927. GODINE

Odaziv Varaždinaca na izbore za Narodnu skupštinu bio je prema pisanju ondašnjeg tiska slab, jer je građanima bilo dosta predizbornog nadmetanja i stranačkih trzavica. Građani Varaždina na ovim su izborima svoje povjerenje poklonili Samostalnoj demokratskoj stranci, davši im 704 glasa, dok je udruženi Hrvatski blok dobio 538 glasova, a sve tri liste HSS-a ukupno 300 glasova.

Interesantna je bila situacija s tzv. novopečenim radikalima, koji su postigli najlošiji rezultat u ovoj godini. Nakon što su na oblasnim izborima dobili 145, a na gradskim iste godine čak 192 glasa, na izborima za narodnu skupštinu broj glasova im je bio prepolovljen – dobili su 98 glasova, te tako nisu uspjeli svom kandidatu, zubaru Milivoju Jambrišaku, osigurati skupštinski mandat. Razlog tome vjerojatno je taj što su upravni činovnici nastojali u redove radikala skupiti općinske namještenike, „uvjerene radikale“, čak prijeteci raspuštanjem općinskih zastupstava ili postavljajući novopečene radikale za općinske komesare. Prema pisanju oporbenog tiska, u tome se osobito isticao kotarski predstojnik Hikec.⁷⁶

Bir. mj.	HSS 1.	HSS 2.	HSS 3.	SDS	Hrv. blok	Hrv. pučka stranka	Socijal.	Radikali	Demok-str.	Nezav. radnici
1	20	-	7	183	134	42	11	33	25	8
2	52	2	8	200	138	32	21	32	8	13
3	106	6	7	151	152	37	6	10	4	12
4	75	9	8	170	114	61	13	23	6	13
uk.	253	17	30	704	538	172	51	98	43	46

Tablica 15. Rezultati izbora za Narodnu skupštinu 1927. godine u gradu Varaždinu⁷⁷

Prije skupštinskih izbora, u svibnju 1927. godine, Varaždinci su trebali izabrati novo gradsko zastupstvo. Tom prilikom na izbore je izašlo ukupno 2 140

⁷⁶ Narodno jedinstvo, od 15. IX. 1927., br. 37.

⁷⁷ Isto.

birača, od kojih se 1 050 izjasnilo za tzv. blokaške kandidate (tj. udružene federaliste - HFSS, pravaše - HSP, pučkaše - HPS i radićevce - HSS) s nositeljem Hubertom Gogerom, te su oni osvojili 15 mandata u gradskom poglavarstvu. Lista SDS-a, s Krizmanom kao nositeljem dobila je 691 glas ili 9 mandata, radikali 192 glasa i 3 mandata, tzv. Radićevi disidenti⁷⁸ 136 glasova i 2 mandata, socijalisti 71 glas i 1 mandat.⁷⁹ Prema ovim rezultatima ni jedna stranka nije dobila potrebnu većinu, komesar Dragojlović je i dalje bio na čelu gradskog poglavarstva, a nova je kriza gradske vlasti već je bila na vidiku.

U teškom ozračju atentata na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini u Beogradu u lipnju 1928. godine, Varaždinci su još jednom izašli na gradske izbore, što je ujedno bio i posljednji put uoči proglašenja šestosiječanjske diktature. Dana 15. VII. 1928. godine održali su se novi gradski izbori, na koje je izašlo 2 229 birača. Svoje su izborne liste istaknuli radikali, SDS, Kerec (Radićevi disidenti), Hrvatski blok (HFSS i HSP), te Hrvatska pučka stranka i HSS koje su na izbore izašle samostalno, a ne više u blokaškoj koaliciji kao 1927. godine.

Najviše glasova ovaj put dobili su Krizmanovi demokrati (SDS) – 851 i tako osvojili 11 mandata; Hrvatski blok je dobio upola manje glasova nego 1927. g. – samo 554, što im je osiguralo 8 mandata u gradskom zastupstvu; 8 mandata dobila je i HSS (jedan od tih mandata pripao je i profesoru Krešimiru Filiću), sa 594 glasa, dok su radikali (35 glasova), pučkaši (97) i Kerecova lista (98) dobili po 1 mandat.

SDS je prvi puta osvojila većinu na gradskim izborima, jer su, prema pisanju *Narodnog jedinstva* neki varaždinski radikali glasovali za Krizmanovu listu, o čemu se radikal Hočevar javno očitovao.⁸⁰

Novo je gradsko zastupstvo 28. VII. 1928. godine na konstituirajućoj sjednici izabiralo novog gradonačelnika. Devetnaest od dvadeset devet glasova dobio je kandidat SDS-a dr. Hinko Krizman⁸¹ i tako postao gradonačelnikom Varaždina. Interesantno je, da je taj izbor popratila zvonjava dvaju zvonaca na tornju gradske vijećnice, koji su se prije ovog događaja oglasili zadnji put još davne 1865. godine.⁸²

⁷⁸ Radićevci Kerec i Šemiga istupili su s posebnom listom, iako je HSS na izbor izašla u koaliciji s HFSS, HSP i HPS.

⁷⁹ Narodno jedinstvo br. 20 od 19. V. 1927.

⁸⁰ Narodno jedinstvo br. 29 od 19. VII. 1928.

⁸¹ Za njega su glasovali pribičevićevci i radićevci iz gradskog poglavarstva.

⁸² Narodno jedinstvo br. 31 od 2. VIII. 1928.

LITERATURA

1. Đurđica CESAR, Pregled povijesti Varaždina u prvoj polovici dvadesetog stoljeća, Franjo Košćec i njegovo djelo, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 13. i 14. studenoga 2008. u Varaždinu.
2. Rudolf HORVAT, Hrvatska na mučilištu (pretisak), Školska knjiga, Zagreb 1992.
3. Josip Horvat, Politička povijest Hrvatske 2, August Cesarec, Zagreb, 1989.
4. Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Reakcija Varaždinaca na ukinuće Varaždinske županije 1922. godine i posljedice tih promjena, Zbornik 800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009., HAZU, Grad Varaždin, Varaždinska županija, Zagreb – Varaždin, 2009.
5. Hrvoje MATKOVIĆ, Povijest Jugoslavije (Hrvatski pogled) P. I. P. Pavičić, Zagreb, 1998.
6. Spomenka TEŽAK, Varaždinska gradska vlast u 20. stoljeću, Zbornik radova 800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. - 2009., HAZU, Grad Varaždin, Varaždinska županija, Zagreb – Varaždin, 2009.
7. Magdalena LONČARIĆ, politički i stranački život Varaždina 1861.- 1941. (katalog izložbe), GMV, 1994.

Novine:

Slobodni građanin, br. 26 od 27. III. 1920 (posebno izdanje).

Slobodni građanin, br. 64 od 27. XI. 1920.

Slobodni građanin, br. 65 od 6. XII. 1920.

Hrvatsko jedinstvo, br. 45 od 13. XII. 1924.

Narodno jedinstvo, br. 3 od 20. I. 1923.

Narodno jedinstvo, br. 8 od 24. II. 1923.

Narodno jedinstvo, br. 9 od 3. III. 1923.

Narodno jedinstvo, br. 12 od 24. III. 1923.

Narodno jedinstvo, br. 13 od 31. III. 1923.

Narodno jedinstvo, br.1 od 21. V. 1925.

Narodno jedinstvo, br.5 od 18. VI. 1925.

Narodno jedinstvo, br. 13 od 13. VIII. 1925.

Narodno jedinstvo, br. 14 od 20. VIII. 1925.

Narodno jedinstvo, br. 24 od 29. X. 1925.

Narodno jedinstvo, br. 2 od 13. I. 1927.

Narodno jedinstvo, br. 3 od 20. I. 1927.

Narodno jedinstvo, br. 4 od 27. I. 1927.

Narodno jedinstvo, br. 5 od 3. II. 1927.

Narodno jedinstvo, br. 37 od 15. IX. 1927.

Narodno jedinstvo, 20 od 19. V. 1927.
Narodno jedinstvo, br. 37 od 15. IX. 1927.
Narodno jedinstvo, br. 29 od 19. VII. 1928.
Narodno jedinstvo, br. 31 od 2. VIII. 1928.
Podravska oblast, br. 12 od 12. XII. 1925.

SAŽETAK

KAKO SU GLASOVALI ŽITELJI VARAŽDINA I VARAŽDINSKE ŽUPANIJE NA SKUPŠTINSKIM, OBLASNIM I LOKALNIM IZBORIMA OD 1920. DO 1928. GODINE

Šire varaždinsko područje i grad Varaždin bili aktivno su uključeni u politička događanja u Kraljevini SHS, sudjelujući na izborima za Ustavotvornu skupštinu 1920. godine, na izborima za Narodnu skupštinu 1923., 1925. i 1927., te na oblasnim izborima, također 1927. Na svim se izborima vodila borba između centralističkog i unitarističkog poimanja vlasti, za koji su se zalagale prorežimske političke grupacije, te federalističkog, za koji se borila oporba.

U oporbi vodeću je ulogu imala Radićeva HPSS – HRSS – HSS, dok druge stranke s hrvatskim predznakom bile manje uspješne.

Pristaše centralističke opcije varaždinskog područja bili su pribičevićevci, koje je predvodio Hinko Krizman. Oni su podržavali Demokratsku stranku na izborima 1920. i 1923. godine, odnosno Samostalnu demokratsku stranku (SDS) 1925. i 1927. godine.

Na području Varaždinske županije s Međimurjem na svim je izborima najviše glasova dobila Hrvatska Republikanska seljačka stranka – HRSS, osobito 1925. godine. kad je Radić bio u zatvoru, a stranka izložena sudskim progonima i pred zabranom.

Očito je da je, s obzirom na strukturu stanovništva, seljaštvo šireg varaždinskog područja povjerenje redovito ukazivalo HRSS, te je podržalo na svim izborima od 1920. do 1927. godine., čak i onda kad su zbog Radićevog političkog zaokreta mnogi bili zbnunjeni i ogorčeni.

U gradu Varaždinu su se za izbornu pobjedu isto tako nadmetale dvije političke opcije: centralistička (s Krizmanom na čelu) i federalistička koju čine Hrvatska zajednica, pravaši, Hrvatska pučka stranka (HPS), te HRSS-a. Na izborima 1920. najviše glasova dobila je Hrvatska zajednica, a 1923. pravaši. HRSS je najviše glasova dobila 1925., ali u koaliciji sa zajedničarima, dok je Krizmanova stranka pobijedila 1927. godine.

Što se tiče lokalne vlasti, Varaždinci su se na svim izborima za gradsko poglavarstvo opredjeljivali za oporbenu – federalističku političku opciju (Nezavisno građanstvo, Hrvatski blok), osim 1928. godine, kad su većinu glasova dali Pribičević – Krizmanovoj Samostalnoj demokratskoj stranci.

Ključne riječi: skupštinski izbori; Konstituanta; Hrvatska republikanska se-ljačka stranka; Samostalna demokratska stranka; Hrvatski blok; oblasti; Zagre-bačka oblast; Podravska oblast; oblasni izbori; gradsko zastupstvo; Varaždin.

SUMMARY

HOW THE POPULATION OF VARAŽDIN AND THE VARAŽDIN COUNTY VOTED AT THE ASSEMBLY, REGIONAL, AND LOCAL ELECTIONS BETWEEN 1920 AND 1928

The city of Varaždin and its wider area were actively involved in the political life of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. The city took part in the 1920 Constitutional Assembly elections, at the 1923, 1925, and 1927 People's assembly elections, as well as at the 1927 regional elections. At all those elections, there was a struggle between the centralistic and unitarian ideas of the government, advocated by the pro-regime political groups, and, on the other hand, the federalistic ideas advocated by the opposition.

Within the opposition, the leading role was played by Radić's HPSS - HRSS – HSS, whereas the other Croatian parties were less successful.

The Varaždin supporters of the centralistic option were Pribičević's adherents led by Hinko Krizman. They supported the Democratic Party at the 1920 and 1923 elections, and the Autonomous Democratic party (SDS) at the 1925 and 1927 elections.

In the Varaždin County and Međimurje, the majority of votes went to the Croatian Republican Peasant Party (HRSS) at all the elections, especially in 1925, when Radić was imprisoned, and the party was legally persecuted and almost banned.

Having the population structure in mind, it is evident that the peasants of the wider Varaždin area regularly supported the HRSS at all the elections between 1920 and 1927, even when many of them were angry and confused by the political turn Radić had taken.

In the city of Varaždin, two political options struggled for the electoral win: the centralistic one, led by Krizman, and the federalistic one, which consisted of the Croatian Union, the Croatian Party of Rights, the Croatian People's Party, and

the HRSS. At the 1920 elections, the majority of votes went to the Croatian Union, and in 1923 to the Party of Rights. The HRSS won in 1925, but in the coalition with the Union, while Krizman's party won in 1927.

As for the local government, the people of Varaždin regularly chose the opposition-federalistic option (the Independent Citizenship, the Croatian Block) at all the City government elections. The only exception was 1928, when most votes went to the Pribičević – Krizman Autonomous Democratic Party.

Key Words: assembly elections; Constitutional Assembly; the Croatian Republican Peasant Party; the Autonomous Democratic Party; the Croatian Block; regions; Zagreb Region; Podravina Region; regional elections; the city representatives; Varaždin.

